

Міністерство освіти та науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра культурології

Курсова робота

освітньо-кваліфікаційний рівень – бакалавр

на тему: **«БОДІПОЗИТИВ І ФЕМІНІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНІ РУХИ ТА
СУБКУЛЬТУРИ (ДОСВІД УКРАЇНИ ТА РОСІЇ)»**

Виконала:

студентка 3-го року навчання,
Спеціальності 034 Культурологія
Цикунова Дар'я Вадимівна

Керівниця Павліченко Надія Валеріївна,
Кандидатка культурології, старша викладачка

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ КРАСИ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ БОДІПОЗИТИВУ	6
I. 1. Образ жінки до 18 століття: Давній Єгипет, Античність, Середньовіччя	7
I.2. Образ жінки 18-19 століть: Європа	10
I. 3. Образ жінки 20 століття: Америка	12
I.4. Бодіпозитив зараз	15
РОЗДІЛ II. ІСТОРІЯ ЖІНОЧОГО РУХУ	18
II.1. Передісторія фемінізму	18
II.2. Три хвилі фемінізму: основні ідеї	19
II.3. Сучасні течії фемінізму	21
II.4. Фемінізм у Російській Імперії та СРСР	23
II.5. Фемінізм в Україні 19-20 століття	26
РОЗДІЛ III. БОДІПОЗИТИВ ТА ФЕМІНІЗМ ЯК СУБКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЧАСТИНИ РОСІЇ (СУЧАСНІСТЬ)	28
III.1. Субкультура	28
III.2. Бодіпозитив – субкультура?	31
III.3. Фемінізм в європейській частині Росії – субкультура?	35
III.4. Фемінізм та антифемінізм в Україні – субкультура?	37
ВИСНОВКИ	42
БІБЛІОГРАФІЯ	44
ВІДЕОГРАФІЯ	49
ДЖЕРЕЛА	51

ВСТУП

Актуальність. Фемінізм і бодіпозитив – це два культурно-соціальних рухи, які є предметом обговорення у багатьох соціальних мережах, на телебаченні, форумах та у побутовому житті. Вони мають багато прибічників і незгодних, проте і з боку підтримки, і з боку протистояння часто зустрічається фальсифікація деяких фактів та понять, що наштовхнуло нас на думку про те, що навколо цих явищ сформувалося певне угруповання людей, які долучаються не стільки через ідейність рухів, скільки через те, що відчують потребу бути із помітною або впливовою частиною соціуму.

Для повного розуміння проблематики питання, ми вирішили розглянути історію виникнення обох течій, їхні головні засади та сенс боротьби, можливі взаємозв'язки. Важливим фактором для вивчення сучасного бодіпозитиву та фемінізму є аналіз їхньої ролі у культурі, але задля звуження напряму дослідження ми обрали як приклад Україну та європейську частину Росії, адже у деяких окремих республіках, що знаходяться у складі РФ фемінізм має зовсім інший характер, який не стосується нашої роботи. Станом на 2020 рік згадані країни все ще частково розділяють інформаційний простір у соціальних мережах, хоча і мають різний рівень культурної та морально-етичної спадщини часів СРСР.

У ході ознайомлення із інформацією, ми виявили, що фемінізм та бодіпозитив мають протидійний (відносно панівної культури) характер, тому виникла потреба розглянути поняття субкультури та контркультури. Багато людей, що не цікавляться гуманітарними науками, вважають, що субкультурами можна називати лише молодіжні угруповання на кшталт емо, панків, готів тощо, що є хибним судженням. У ході дослідження ми пояснили що саме мають на увазі виділені нами поняття, приділивши особливу увагу конкретним прикладам бодіпозитивних та феміністичних організацій України та Росії.

Ступінь наукової розробки. У даній роботі ми здебільшого вивчали роботи авторства українських та російських вчених, щоб глибше осягнути ставлення до фемінізму та бодіпозитиву (і тілесності в цілому) через призму бачення цього питання вченими з України та Росії. До них увійшли: Л. Алябьева, В. Амінова, М. Білоусова, Ю. Мельник, О. Римська, В. Римський, М. Веселов, с. Віляєва, Є. Водопьянова, В. Волкова, Г. Єльнікова, Н. Іващенко, І. Крикова, Є. Малахова, Т. Муслумова, О. Вайнштейн, Н. Павленко, О. Павленко, К. Страхова, О. Чібісова, М. Шуб, П. Полякова, М. Богачевська-Хомяк, О. Веселова, Л. Бурачинська, О. Гомілко, В. Заболоцький, Б. Чумаченко, Г. Крейдлін. Звісно, ми розглядали і доробки зарубіжних вчених, серед яких: Дж. Батчелор, Р. Кларк, Ш. Купер, У. Еко, Дж. Лорбер, М. Нуссбаум, Дж. Пірс, Г. Перрі, В. Брайсон, Дж. Собел, Д. Морер, І. Янг. Варто зазначити, що у вільному доступі україно- чи російськомовних джерел стосовно бодіпозитиву як культурологічного явища знайдено не було.

Об'єкт і предмет. Об'єктом даного дослідження є фемінізм та бодіпозитив, його історія, деякі представники та організації, а також. Предметом даного дослідження є бодіпозитив та фемінізм як субкультури на території України та Європейської частини Росії.

Мета і завдання. Метою даної роботи є всебічне висвітлення бодіпозитиву та фемінізму, що відтак ставить перед нами такі ключові завдання:

- простежити історичні передумови та обставини для виникнення бодіпозитиву та фемінізму;
- дослідити зміну ставлення до жіночої краси і вимог до її тіла упродовж різного часу;
- зробити огляд та аналіз діяльності деяких представниць даних рухів у світі та в Україні і Росії;
- проаналізувати поняття субкультури та контркультури, виявити, чи можна якоюсь мірою ідентифікувати дані рухи як субкультури чи контркультури сучасності.

Метод. Було застосовано теоретичний метод (включаючи аналіз, синтез, узагальнення, пояснення та класифікацію отриманих матеріалів), а також структурно-функціональний метод дослідження даної теми.

Структура роботи. Робота складається із плану, вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії, відеографії та джерел. У першому розділі «Світові тенденції краси як причина виникнення бодіпозитиву» маємо чотири підрозділи: «Образ жінки до 18 століття: Давній Єгипет, Античність, Середньовіччя», «Образ жінки 18-19 століть: Європа», «Образ жінки 20 століття: Америка» та «Бодіпозитив зараз». В другому розділі «Історія жіночого руху» маємо п'ять підрозділів: «Передісторія фемінізму», «Три хвили фемінізму: основні ідеї», «Сучасні течії фемінізму», «Фемінізм у Російській Імперії та СРСР» та «Фемінізм в Україні 19-20 століття». В третьому розділі «Бодіпозитив та фемінізм як субкультури України та європейської частини Росії (сучасність)» маємо чотири підрозділи: «Субкультура», «Бодіпозитив – субкультура?», «Фемінізм в європейській частині Росії – субкультура?», «Фемінізм та антифемінізм в Україні – субкультура?».

РОЗДІЛ I. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ КРАСИ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ БОДІПОЗИТИВУ

У даній частині ми спробуємо пояснити феномени сприйняття жіночої тілесності у культурах різного періоду і розповісти, як жіноча тілесність пов'язана із появою бодіпозитиву. Варто зауважити, що ми розглядаємо переважно вищі за статусом верстви населення, та не аналізуємо життя рабів, селян, слуг, тощо. Отож, тілесно жінка дійсно відрізняється від чоловіка, як за зростом, так і за будовою тіла, за первинними та вторинними біологічними статевими ознаками, тембром голосу та рисами обличчя, але розбіжностей у якості інтелектуальних здібностей, що залежали б від статі, немає. З якого моменту жіноче тіло стало маркером нечистоті та *об'єктом* зневаги? Розглянемо це питання з історичної точки зору.

Із технологічним та соціокультурним розвитком людства саме патріархальна система набула популярності у соціумі. Скоріше за все, це сталося через те, що поки жінки народжували та виховували нащадків, чоловіки забезпечували групу продуктами харчування та житлами. Вони, відчувши свою відповідальність за ці процеси, перейняли на себе право приймати рішення не тільки стосовно них, а і всіх інших. І якщо спочатку це не було чимось критичним, то із розвитком людства ця відповідальність все більше викривлювалася та перетворювалася у змагання за першість серед чоловіків, пригнічення жінок та ставлення до них як до *об'єктів*, які мають давати потомство та задовольняти потреби, а також виглядати «належним» чином (відповідно до актуальних стандартів краси). Остання теза називається об'єктивацією жінки. За визначенням науковиці М. Нуссбаум, об'єктивація – це таке явище, у якому «...людина вважається та/або сприймається як об'єкт, в контексті сексуальних стосунків» [36, с. 254]. Це явище особливо часто зустрічається у рекламі та мас-медіа, де жінку зображують не для того, щоб

показати якість рекламованого продукту, а для того, щоб привернути увагу за допомогою її яскравого (часто навіть вульгарного) зовнішнього вигляду.

I. 1. Образ жінки до 18 століття: Давній Єгипет, Античність, Середньовіччя

У своїй статті дослідниця С. І. Віляєва роздивляється розвиток тілесної краси у історичному контексті, базуючись на дослідженнях низки авторів. На її думку, «...тілесність – поняття, що описує не просту структурну організацію (на відміну від тіла), а живу динаміку, пластичність, будь які зміни вказаної структури» [8]. Ми не можемо не погодитися із цим визначенням, адже з огляду на історію людства дійсно можна сказати, що стандарти краси змінювалися постійно. Про красу в Стародавньому Єгипті можна судити, наприклад, по тогочасним рельєфам, стелам, фаюмським портретам, скульптурам тощо.

Ідеалом жіночої краси була струнка граційна особа, з яскравими очима, пишними перуками (адже голови брили) та пухлими вустами. Присутнім також був і макіяж: очі підводили спочатку зеленим кольором, трохи згодом – чорним (навмисне візуально витягуючи їх до висків, адже красивими вважалися мигдалевидні очі); фарбувалися також і ступні та нігті, для цього використовували розтертий малахіт [8]. До речі, саме з Єгипту пізніше взяли приклад середньовічні красуні, які так само, як і єгиптянки, користувалися соком рослини «сонний дурман», – пізніше «беладонна», – краплями для очей, які робили їх яскравішими і розширювали зіниці (що як наслідок частого використання несло за собою хвороби очей та сліпоту).

В античності ж було багато скульптур, які «розповідають» нам про ідеали жіночої краси. Науковець Б. М. Чумаченко у своїй книзі «Вступ до культурології античності. Стародавня Греція» про сприйняття краси греками пише наступне: «Чуттєва краса космосу, яку можна безпосередньо сприймати

(бачити і чути), узагальнюється у ряді близьких понять – симетрії, симфонії, правильної структури, таксису, рівноваги, гармонії, міри, оптимального співвідношення частин (пропорцій), тобто на умоглядному рівні має математичну (кількісно-числову) природу» [30, с. 67-68]. Отож, для греків важливим фактором у красі була рівновага, античні дами не мали бути занадто худими, але і товстою «ідеальна» жінка бути не могла.

Пані Віляєва, як і пан Чумаченко, пише в своїй роботі про грецьку гетеру Фріну, з якої було створено кілька відомих образів Афродіти: дівчину намагалися засудити за розбещення чоловіків та богохульство, але коли її адвокат стягнув із неї на суді сукню, всі присутні вирішили, що володарка такого ідеального тіла просто не може бути грішною і відпустили її [9; 30, с. 69]. Стосовно обличчя образ грецької красуні відомий, мабуть, усім, хто читав грецькі міфи або ходив в художню школу (та малював портрети із гіпсових голів): великі очі, прямий ніс, пухлі губи, закруглене підборіддя, лоб, обрамлений локонами, тощо, а також виразний грецький профіль і, що найголовніше, золотий перетин у їх співвідношенні. У моді була світла шкіра та золотисте волосся, при чому фарбоване волосся вважалося ознакою куртизанки, тому «пристойні» дами надавали перевагу висвітленню волосся сонцем. Оскільки шкіру треба було зберігати блідою, вони носили головні убори із великими полями, які відкидали тінь на обличчя лишали волосся повністю незахищеним від сонячних променів [9]. Таким чином жінки могли отримати сонячний удар або навіть лишитися без волосся через агресивність променів. Для відбілювання шкіри гречанки використовували свинцеві білила, тобто токсичну речовину, яка провокувала отруєння організму. Щодо макіяжу – акцентувалася увага на підводці для очей та яскравих, близько посаджених бровах.

У середньовіччі ситуація дійшла того, що жінка мала відповідати багатьом зовнішнім параметрам. Краса середньостатистичного жіночого тіла вважалася гріховною, як і макіяж, найбільше в жінці цінувалася покірність чоловікові та віра в Бога [9]. Церква, до речі, вважала «нечистими» критичні дні

жінки – під час менструації ходити на служби було заборонено, більше того, прояви передменструального синдрому (ПМС), такі як гострі емоційні реакції, перепади тиску, набряки, вважалися витівками Диявола, адже у середньовіччі тема релігії була дуже популярною. У Європі ПМС називали «сказ матки», а в Росії була поширена назва «кликушество», яку описав у своєму словнику В. Даль [13]. Щодо зовнішності, то спочатку в моді були довгі худі кінцівки та високий лоб (через що жінки часто збривали волосся із лоба). Також жінки збривали брови, щоб вираз їхнього обличчя був більш скромним та менш емоційним.

Як і в античності, у ранньому новому часі цінувалася бліда шкіра (яку, знову ж таки, вибілювали за допомогою свинця чи ртуті, або лимонного соку, іноді навіть кровопускання), золотисте кучеряве волосся, великі очі та маленькі губи [9]. Великі груди вважалися некрасивими, тому аристократки бинтували їх, іноді навіть використовуючи металеві пластини, щоб зробити їх пласкими. Що цікаво, в добу Відродження мода повернулася у зовсім інший бік і великі груди стали приводом для гордості. Ті жінки, кому «не пощастило» із маленькими грудьми, натирали їх різними речовинами (часто токсичними, як і більшість тогочасної косметики), щоб викликати набряк залоз та шкіри, через що груди здавалися більшими.

Худі жінки перестали бути еталоном краси, натомість красивими вважалися повні, але при цьому талію вони мали затягувати корсетом, щоб створити силует пісочного годинника: «При Катерині Медічі фрейліною французького двору могла стати дама, талія котрої була не більше 33 см» [9]. Тенденція до носіння корсету була популярна аж до 20 сторіччя, і на щастя, «норма» обхвату талії поступово збільшувалася, хоча все одно залишалася загрозою для здоров'я. Модними були важкі високі головні убори, які, звісно, були шкідливими для шиї та статури в цілому. Як бачимо, звичка шкодити власному здоров'ю заради моди у добу Відродження нікуди не зникла. Всі описані деталі костюмів можна розгледіти на картинах художників та у модних каталогах тих часів. Що цікаво, в жінок не було права на вивчення точних наук,

на відміну від чоловіків. Статус батьків та зовнішній вигляд дівчини дуже сильно впливав на її можливість вийти заміж, тому можемо зробити висновок, що жінка була не особистістю, людиною, а скоріше тілом, яке могло принести вигоду потенційному чоловікові та її батькам, якщо «угода» виявиться вдалою.

I.2. Образ жінки 18-19 століть: Європа

Як ми вже зрозуміли, стереотип про «слабкість» та несамостійність жінки формувався впродовж століть. У її розвитку могло бути лише кілька варіантів – вдало вийти заміж, або піти в монастир, щоб здобувати знання. Ми вважаємо доречним розглядати жіночу тілесність європейського типу. Наприклад, в Англії 18 століття дівчат ще з дитинства навчали вдома, або ж відправляли у спеціальні жіночі пансіонати. У таких пансіонах працювали гувернантки і няні, які виховували своїх підопічних не найгуманнішими способами. Наприклад, у романі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр» описується ситуація, де дівчинка, що перебувала у подібному пансіонаті не привела свої речі в шухлядці до ладу вчасно, за що отримала покарання від виховательки у вигляді наліпки «нечепура» на лоб [6, с. 279]. Що цікаво, такі дії не викликали у дівчинки обурення, адже її, як і всіх дівчат, виховували з особливою суворістю, привселюдно принижуючи. Не дивно, що зі звичайних дітей виростили покірні та мовчазні дружини: вони звикали до такого ставлення.

Окремо хотілося б зазначити про раціон, який так само описувала авторка у творі: «Після п'ятої години нам знов дали їсти: кожна дістала по кухлику кави та по пів скибочки хліба. Я жадібно проковтнула хліб та каву і охоче з'їла б іще одну порцію, бо голоду не вгамувала» [6, с. 188]; «Врешті настав час снідати; цього разу каша не пригоріла і була непогана на смак, але дали її дуже скупю. Якою мізерною здалася мені моя порція! Я б з радістю з'їла ще одну» [6, с. 190]. Як бачимо, їжі було дуже мало як для зростаючого організму, тому не дивно,

що аристократки були кволими та непрацездатними, дуже часто хворіли (у тому числі і на анорексію). Отож, аристократка 18 століття здебільшого була «власністю» свого чоловіка, адже їх виховували таким чином іще з дитинства. При цьому, навіть якщо останній ставився до першої з повагою та турботою, це не відміняло того, що вона була лише таким собі аксесуаром для підвищення статусу, а також методом збагачення сім'ї.

Доречним у цьому параграфі вважаємо спиратися саме на європейський досвід, адже модні тенденції 18-19 століття, що поширювалися на Російську Імперію (у складі якої частково була територія України) зароджувалися, здебільшого, у Франції. Пригадаємо модні зачіски того часу, які з'явилися завдяки Маркізі де Помпадур у першій половині 18 століття: ошатні, високо-забрані, із великою кількістю шпильок та пудри, прикрашені дорогоцінностями, пір'ям, квітами, тканинами, фруктами, овочами, тощо. Білосніжна шкіра, важкі сукні, специфічна хода, особливі S-подібні силуети – все це було ціною підтримки статусу в суспільстві.

За словами науковиці О. Вайнштейн, 1856 року в Америці був зареєстрований патент на систему металевих обручів, які, нібито, слугували каркасом для об'ємної дамської спідниці, що стали називатися кринолін [2]. До того звісно були подібні конструкції, але вони складалася з набагато легших за метал матеріалів. Дослідниця також зазначає, що у 19 столітті уявлення про жінку було виключно як про слабе створіння, постать якого потребує підтримки у вигляді корсету в комплекті із криноліновою конструкцією [2]. Таке вбрання мало, за задумом, захищати жінку, але насправді ж погіршувало самопочуття. Через сильно затягнутий корсет у жінки не було можливості нормально дихати, тому вона могла знепритомніти у будь-який момент, через що, частково, стереотип про слабкість і продовжував існувати. Більше того, жіноча тілесність сприймалася як дещо невідоме, соромне, тема менструації та вагітності була табуованою (для останньої, наприклад, вживався евфемізм «цікаве положення») [1]. Поняття краси жінки було дещо нездоровим: та ж сама бліда шкіра (жінки пили оцет та лимонний сік, наносили на шкіру

борошно), темні кола під очима (які модниці отримували «натуральним» методом – безсонням), а також надмірна худоба, тобто анорексія. Анорексія – це діагноз, що вперше був описаний Р. Мортонем у 1689 році як «скелет, покритий лише шкірою» на живій дівчині [37]. Ідеальна жінка мала прагнути краси душевної, а не фізичної, тому проявляти чуттєвість було моветонном, із чого слідувала відмова від їжі, пасивність під час сексу та стриманість в емоціях.

I. 3. Образ жінки 20 століття: Америка

У 20 столітті жінки вибороли собі право їздити на велосипеді, самостійно кататися на ковзанах, грати в теніс та взагалі брати участь у спортивних змаганнях [1]. Жіноча мода 20-го століття мінялася буквально кожен декаду, як і бажана фігура, тому зручніше буде описати цей процес послідовно. Почнемо із часів після Першої світової війни. Ютьюб-блогерка Кароліна Жебровська в своєму відео про моду 1920-тих наводить історичні фото і каталоги, розповідаючи про те, що у післявоєнні часи приходить зручність жіночого одягу та своєрідний креативний підхід [12]. До 1920-х років відкриті щиколотки мали доволі провокативний вигляд, у порівнянні із довгим вбранням, до якого всі звикли, тому спідниці, що відкривали литки (середина 20-х рр. 20-го століття) були незвичними для людей. Макіяж – тонкі підведені брови, рум'яні щоки (до речі, саме такі жіночі образи зображає стиль Old School в татуюваннях). Бліде обличчя, яскраві очі та губи-сердечка яскравого кольору були скоріше прерогативою акторок, тому що їм необхідно було мати виразне обличчя на чорно-білій плівці. Стосовно зачісок – це переважно коротке хвилясте волосся. Що цікаво, корсети з гардеробу не зникли. Так, вони вже були без жорстких вставок, але все одно мали стягувати фігуру жінки під

модний силует – пласкі груди та живіт, при яких руки та ноги мали бути не худими, а досить округлими, що суперечить анатомії людини.

Дикторка YouTube-каналу The Ultimate Fashion History розповідає про ідеал фігури 1930-х рр. Вона зазначає, що оскільки це був період великої депресії, люди намагалися відволіктися на гламур, що був зображений у голлівудському кіно [3]. Тілесним еталоном того часу дикторка називає акторку Джін Харлоу – витончена фігура із сутулими плачами, низько розташованими грудьми та плавними лініями талії та стегон. Обличчя мало бути ляльковим – високі тонкі брови, накладні вії та червоні губи. Як і у попередній декаді модним було не надто довге хвилясте волосся, але тепер воно також мало бути висвітленим. Спідниці стали довшими, щоб відобразити модну на той час «фемінність» образу, а також «виправити» силуети низьких та товстих жінок [1].

1940-ві рр. – період Другої світової війни, яка безперечно мала вплив на зовнішні стандарти жіночої краси. Жінка мала бути спортивною та сильною, щоб виражати готовність та пристосованість до військових дій. Також поширеними були силуети невеликих жінок із помірно пишними формами, які мали транслювати беззахисність і викликати бажання захистити їх (щоб вмотивувати чоловіків вести військові дії) [4]. Такий образ бачимо у культурі пін-апу, який з'явився саме у 40-х рр. (це були листівки із привабливими жінками). Тоді ж з'явилася тенденція голити ноги, тому що багато жінок не могли придбати собі панчохи через дефіцит такого товару і малювали їх просто на собі, поголена шкіра створювала «сатиновий» ефект. Макіяж мав виражати здоровий вигляд – рум'яні щоки, яскраві вії та губи. Через те, що більшість чоловіків йшло воювати, жінки почали працювати на виробництвах, тому в їх гардеробі нарешті з'явилися брючні костюми, комбінезони і таке інше [4].

У відео про моду 1950-тих років К. Жебровська наголошує на тому, що у різних країнах модні тенденції мали відмінності, адже у післявоєнні роки становище регіонів залежало від результатів Другої світової війни [13]. Здебільшого, модні каталоги були розраховані на дорослих людей, а не на

молодь, блогерка наводить сторінки, на яких пропонувалися спідниці-олівці, об'ємні сорочки із легкої тканини або вузькі піджаки в тон спідниць. У моді були худі жінки із підкреслено тонкою талією – силует пісочного годинника. Відома дівка Мерилін Монро була виключенням із правил, її форми на той час вважалися скоріше пишними, а от еталонною фігурою володіла акторка Одрі Хепберн.

У середині 1960-тих в Америці та Європі також була популярною худа фігура, але тепер жінки намагалися бути схожими на підлітків. Поширеним був натуральний макіяж, крупні прикраси, міні-спідниці, яскраві колготки та інший одяг, який допомагав зовні наблизитися до молоді [5]. Культура хіппі під кінець декади принесла етнічні мотиви у одязі, відмову від гоління, таким чином частково вплинувши на виникнення бодіпозитиву.

У 1970-тих з'явилося тяжіння до природності: зникли корсети та бюстгальтери, перевага надавалася натуральності зовнішнього вигляду. Основної течії у моді не було, тому що було багато напрямів у стилі одягу, проте варто наголосити на тому, що такі елементи як широкі спідниці, джинси та брюки стали невід'ємною складовою тогочасного гардеробу. Як ми зрозуміли із наведених фото у відео про моду 70-х на каналі The Ultimate Fashion History, у той час переважав комфортний стиль [6].

У 1980-тих з'являється культура фітнес-передач на телебаченні, яка зобов'язує жінок виглядати спортивно (доба аеробіки у кольорових лосинах). Поширюється яскравий макіяж та одяг, начесане волосся. Одною із найбільш стильних жінок Америки 80-х була співачка Мадонна [7], переглядаючи фото якої можна побачити багато аксесуарів, неоновий макіяж та яскравий одяг. Проте, варто зазначити, що яскравість була не єдиним трендом. Безумовно, еталоном цієї декади варто вважати Принцесу Діану. Багато жінок намагалися повторити стиль цієї жінки, змінювали зачіску на манер Діани, обирали схожий одяг.

У 1990-х рр. з'являється формат фігури 90-60-90 – новий ідеал параметрів, 175 см (і вище) – «правильний» зріст [8]. Модним був такий

напрямок, як «героїновий шик» – кістлява фігура, синці під очима, неакуратний макіяж, темний одяг у стилі «гранж». На противагу попередньому була тенденція до максимально натурального вигляду (який досягався, парадоксально, за допомогою макіяжу – рівний тон шкіри обличчя, губи натурального відтінку, виразні брови та вії), проте і у цьому випадку жінка мала бути дуже худю [8]. У цей період стався ще один бум анорексії, адже багато юних дів хотіли бути схожими на моделей із обкладинок журналів. Як бачимо, жінка 20-го століття мала встигати слідкувати за тенденціями, худнути, повнішати, ставати спортивною, міняти зачіски та макіяж із кожною декадою.

I.4. Бодіпозитив зараз

Отож, шлях визначення жіночої краси аж до 21 століття завжди мав нездорові тенденції. Складається враження, що суспільство «дозволяло» їм виглядати майже як завгодно, окрім як природно (хоча іноді були й тенденції до натуральності). Відбілювання шкіри у різний спосіб, спроби зробити погляд яскравішим, зміна силуетів під певний «стандарт», погоня за золотистим відтінком волосся, надмірно-тонка талія затягнута в корсети, мода на худобу, мода на повноту, тощо. Список вимог великий, але у нього аж до 20 століття жодного разу не потрапила теза про те, що жінці належить бути такою, якою вона бажає бути сама. На наш погляд, саме через те, що до жінок прийшло усвідомлення цієї проблеми досить популярним став бодіпозитив, що з'явився у 60-х рр. 20 століття. Він почався із страйку жінок за нормалізацію тілесної повноти. Дослідники Дж. Соубел та Д. Морер на рахунок значення маси тіла у суспільстві пишуть: «Суспільство вважає вагу не тільки об'єктивним фізіологічним станом, а і певним набором соціальних значень» [38, с. 7], що на наш погляд є досить об'єктивною точкою зору, адже багатьох людей із «надмірною» вагою наділяють такими якостями як лінь, небажання працювати

над «недоліками», запушеність, тощо. Насправді ж, у тому скільки важить людина відіграє свою роль ціла низка фізіологічних властивостей, як от гормональний фон, генетика, спосіб життя, тощо. Більше того, дуже часто навіть умовно пишні форми (слово «умовно» тут означає те, що людина виглядає більшою, ніж моделі, репрезентовані в медіа-просторі) не означають наявність діагнозів, і навіть можуть не розцінюватися лікарями як ожиріння, а навпаки бути здоровою нормою ваги на певний зріст.

Зараз же напрям бодіпозитиву розширився: його представники мають за мету навчити самих себе та інших людей любити та сприймати своє тіло таким, яким воно є від природи. Звісно, вони не заперечують того, що наявні хвороби треба лікувати а не залишати їх без уваги, але при цьому прагнуть до того, щоб не було «надмірностей» та фанатизму у дієтах для схуднення, спортивних заняттях, хірургічно-косметичних змінах зовнішності, тощо. Загалом, цей рух потрібний для того, щоб позбавитися від нав'язаних *стандартів краси* і навчити суспільство не судити людей по зовнішнім якостям.

У книзі «Не бійтесь галерей» Г. Перрі розглядає феномен краси як соціальний конструкт, на підтвердження цьому наведемо цитату: «Тобто наше уявлення про те, що є красивим, цілковито умовне: красиві, на нашу думку, речі не мають якоїсь внутрішньо притаманної їм «красивості», ми просто звикли вважати щось красивим під чийось впливом і заохоченням. Красиве – це здебільшого щось знайоме, підтвердження уявлення, яке ми вже маємо... Родина, друзі, освіта, національність, раса, релігія, політичні погляди – всі вони формують наше уявлення про красу» [18, с.15]. Для розвитку цієї ідеї варто зазначити те, що ті люди, які не підпадають під загальноприйняті стандарти краси частіше страждають від комплексів стосовно зовнішності, ніж ті, хто цим стандартам відповідає. Це відбувається через те, що у масовій культурі загальноприйнятими образами у медіа-просторі є стрункі люди із рівними білими зубами та ідеальною шкірою, у той час як рельєф шкіри пересічної особи має природні нерівності (зморшки, розтяжки, кольорові відмінності

тощо), зуби без відбілювання мають жовтуватий відтінок, а фігура від природи не виглядає атлетично.

Бодіпозитив потрібен для нормалізації природного вигляду, тому оскільки в 21 столітті Інтернет є невід'ємною часткою життя більшості людей на території України та європейської частини Росії (маються на увазі підлітки, молоді люди, люди середнього віку та деяка частка людей похилого віку), реакція на негативні вислови та жарти стосовно зовнішності у соціальних мережах набула значно помітнішого масштабу, відносно критичних коментарів до цієї ж теми у попередніх століттях.

РОЗДІЛ II. ІСТОРІЯ ЖІНОЧОГО РУХУ

II.1. Передісторія фемінізму

Предметом нашого дослідження здебільшого є територія сучасних України та Росії, але для глибшого розуміння феміністичних рухів на цих територіях нам необхідно принаймні побіжно описати світову історію виникнення фемінізму. Отож, дослідниця Н. Павленко у своїй роботі пише, що існує кілька версій стосовно часових меж виникнення терміну «фемінізм», які варіюються у період 18-19 століть, хоча саме «жіноче питання» розглядалося ще у 15 столітті [25]. Імовірно, його поява корелюється із актуалізацією капіталізму у Європі 15-17 століть, тобто відбувся стрибок у розвитку машинного виробництва, а також урбанізація, індустріалізм та поява великого ринку [14, с.268]. Отож, виходячи із цього, ми згодні із тезою авторки про те, що загалом, потреба у самостійності для жінок стала помітною особливо у той момент, коли звичайний сільський спосіб життя притаманний для Європи почав трансформуватися у більш глобальний, де жінки здебільшого стали менш самостійними членами суспільства. Більше того, через перевагу у кількості незаміжні особи мали знаходити для себе нові способи заробітку, актуальні для їх умов.

Перше, за що боролися феміністки – це право на освіту для жінок, і хоча ця ідея видається ліберальною, багато жінок того часу були прихильницями консерватизму. Одним із найяскравіших прикладів такого «парадоксу» є Марі Естелл, завдяки якій на початку 18 століття жінок стали сприймати як соціальну групу [25]. Парадоксом у цьому випадку ми вважаємо саме те, що консерватизм, як течія, має на увазі слідування усталеним, традиційним суспільним порядкам (нагадаємо, що у часи пані Естелл у списку консервативних засад була і покірність жінки чоловікові), а ідея освіти для

кожного більше схожа на ліберальні погляди, де свобода людини є базисом суспільно-економічного ладу. Незважаючи на таку парадоксальність, автор статті про консерватизм В. Заблоцький зазначає, що їх існування в одній площині не є взаємовиключним, а скоріше набуває взаємо-критичного характеру [15, с. 296]. На наш погляд, консервативність перших феміністок була зумовлена тим, що вони (через зовнішні обставини) не могли уявляти життя поза патріархатом, тому прагнули покращити своє становище всередині наявної системи, навіть не розглядаючи думку щодо встановлення нової (на кшталт біархату чи матріархату). Отож, після смерті М. Естелл 1731 року, жіночий рух дещо занепав, але у середині 18 століття почали з'являтися жіночі літературні та наукові гуртки, серед яких був і «Синя панчоха», заснований Е. Монтегю, в якому збиралися досить забезпечені освічені жінки щоб поспілкуватися між собою на спільні теми [33].

II.2. Три хвилі фемінізму: основні ідеї

У даному параграфі ми вирішили зробити акцент на загальних здобутках фемінізму, тому окремі персоналії діячок Америки та Європи розглянуті не будуть. За словами В. Брайсон, «термін «фемініст(ка)» вперше став використовуватися в англійській мові в 80-х рр. XIX ст., визначаючи тих, хто підтримував рівні юридичні та політичні права жінок із чоловіками» [5, с. 7]. До нього з 1830 року вживався термін «емансипована жінка» [20]. Але незважаючи на те, що термін з'явився лише у 19 столітті, феміністичний рух традиційно поділяється на три хвилі, перша із яких почалась дещо раніше – у середині 18 століття. Дослідниця І. Крикова у своїй статті пише, що більш розвинутий жіночий рух зустрічався у країнах, де поширеним був протестантизм, тому що в них церква проповідувала рівність між чоловіками і

жінками [21]. Перша хвиля фемінізму була спрямована на те, щоб жінки отримали рівні чоловічим юридичні та політичні права.

У 1776 році в США була прийнята перша Декларація незалежності, яка проголошувала всіх людей рівними, але незважаючи на це, жінки, що заключали шлюб, ставали залежними від своїх обранців і втрачали свою самостійність, оскільки юридично переставали існувати окремо від них, тому на початку 19 століття багато американських жінок боролися за право на розлучення та юридичний захист [5; 21]. Також перша хвиля фемінізму була націлена на здобуття освіти жінками, тому відкривалися начальні заклади, які дозволяли дівчатам вивчати ті предмети, які вважалися прийнятними для вивчення лише чоловікам [21]. До здобутку американських феміністок варто додати ще проведену конвенцію з прав жінок 19 липня 1848 року, плодом якої стала «Декларація позицій і резолюцій»: право голосу, право на освіту, власність, розлучення, оплачуваний труд та участь у політичному та релігійному житті суспільства [21].

В Європі ж у той час відбувався масовий перехід жінок від домогосподарства на виробничу діяльність (заводи, фабрики, тощо), але в них було помітно гірше становище на підприємствах, ніж у чоловіків. Європейські жінки, як і американські, боролися за рівні права. Плодом першої хвилі став суфражизм – рух за надання жінкам виборчого права, учасниці якого влаштовували акції та демонстрації, ціль якого була поступово досягнута здебільшого лише у 20 столітті (іноді навіть у 21 ст.). Загалом, на початку рух був більш ліберальним, а от із появою суфражисток він у деяких випадках ставав радикальним.

Друга хвиля фемінізму почалася у 60-х роках 20 століття. Влучно описує сенс цього етапу дослідниця І. Крикова у іншій статті: «Феміністки другої хвилі поставили проблему необхідності глибоких перетворень культури, акцентувавши питання про вільну, автономну жіночу особистість. На даному етапі жінки виступили з протестом проти патріархального суспільства...» [20]. Авторка також акцентує увагу на тому, що з'явилася така течія як неофемінізм,

яка спростовувала тезу про те, що основним завданням жінки є народження дітей. Її представниці також особливо приділяли увагу домашнім стосункам, образу жінки в масовій культурі, а також деяким іншим темам. Дослідниця Т. Муслумова доповідає, що поняття «гендер» з'явилося саме на цьому етапі, воно пояснює той факт, що стать є не лише біологічним поняттям, а і соціальним, адже суспільство надає великого значення здебільшого останньому [23]. Друга хвиля дуже швидко перетекла у третю (хоча вони продовжують існувати паралельно): вже на початку 90-х років 20 століття згадуваними вище темами починають займатися державні та недержавні організації, а також з'являється та закріплюється багато різноманітних течій фемінізму зі своїми ідеологіями та цінностями, які можуть базуватися на географічних, конфесійних, етнічних, політичних, тощо, засадах.

II.3. Сучасні течії фемінізму

Протягом всього існування фемінізму в ньому не було єдиної ідеології: серед його представниць було багато протиріч, і якщо на початку основних течій було всього 2-3, то із плином часу їх стало набагато більше. На думку вченої Т. Марценюк, друга і третя хвилі фемінізму йдуть паралельно, тому сучасне розмаїття напрямів не можна назвати продуктом одної із них, хоча, як вона зазначає в інтерв'ю: «Друга хвиля фемінізму (або радше сучасний феміністичний рух) характеризується більшою розрізненістю, розмаїттям, незгодженістю щодо деяких проблем усередині руху (ніж в 19 ст.). Але це означає також більше усвідомлення гендерної нерівності. Приходить чіткіше усвідомлення того, що жінки досить різні усередині групи. Жінки відрізняються за віком, економічним становищем (класом), національною приналежністю, сексуальністю, станом здоров'я, регіоном проживання тощо» [7]. Отже, виходячи із інформації, зазначеної пані Марценюк, поява

такого різноманіття у напрямках є досить логічною, адже цьому сприяли зовнішні фактори. Для того, щоб зручніше було класифікувати ці течії, дослідниця Д. Лорбер розділяє фемінізм на три принципових напрями: фемінізм гендерного реформування (ліберальний, марксистський, соціалістичний, фемінізм розвитку), фемінізм супротиву (радикальний, лесбійський, психоаналітичний, «standpoint» (дослівно – точки зору)) та фемінізм гендерної революції (поліетнічний, чоловічий, соціально-конструктивний, пост-модерністський, квір) [35].

Як ми вже писали на початку даного розділу, спершу поширеним був *ліберальний фемінізм*. Він продовжує існувати і у наші часи і є однією із найпопулярніших та визнаних на світовому рівні течій. Його представниці борються за рівність статей, порушуючи питання свободи та прав людини, підтримуючи демократичний лад державного устрою. Вони також вважають, що найбільш дієвим та ефективним методом зміни становища жінок є реформи законодавства. Ліберальні феміністки створюють центри підтримки для жінок, коаліції, таким чином лобюючи інтереси жінок [23]. Деякі феміністки вважають, що ліберальний фемінізм є лише адаптаційною течією до існуючого патріархального устрою, і що це занадто м'який спосіб боротьби із нерівністю. Такі тези можна зустріти серед представниць *радикального фемінізму*. Вони пропагують ідею того, що патріархат має бути скинутим, адже він пригнічує права жінок і домінує над ними у владі на структурному рівні [23]. *Марксистські* ж феміністки борються за знищення капіталізму, в якому вбачають корінь проблеми дискримінації жінок, а *соціалістичні* феміністки борються проти експлуатації жінок на роботі та побуті, вважаючи, що необхідно змінювати суспільство, співпрацюючи із іншими пригніченими групами людей, яких так само експлуатують [23]. *Анархо-фемінізм* поєднує у собі політичні ідеї анархізму із фемінізмом, він схожий із радикальним у тому, що виступає проти патріархату, але окрім цього його представниці вважають за потрібне вивільнення особистості як такої, виступаючи також проти капіталізму та інших проявів влади. *Лесбійський фемінізм* заохочує жінок «звільнитися» від

гетеронормативності, тобто обирати в собі в партнери не чоловіків, а жінок. *Інтерсекціональний фемінізм* поєднує в собі боротьбу проти усіх форм пригнічення, включаючи расове, статеве, орієнтаційне, тощо. *Амазонський фемінізм* пропагує розвиток фізичної сили жінок та її застосування у боротьбі із нерівністю, а *кольоровий/чорний фемінізм* проводить паралель між пригніченням людей на підставі статі та раси. *Екофеміністки* вважають, що пригнічення жінок пов'язане із глобальними змінами в природі. Звісно, на цьому список усіх течій фемінізму не закінчується, адже основні поділяються на дрібніші, але для складення картини уявлення різноманіття фемінізму описаних нами варіацій буде достатньо.

II.4. Фемінізм у Російській Імперії та СРСР

Дослідниця Г. Сльнікова у своїй роботі про становлення фемінізму в Росії пише, що він розпочався у 19 столітті завдяки жіночому руху і виділяє чотири передумови для подальшого розвитку: «по-перше, розповсюдження в Росії західноєвропейських ідей про рівність статей і необхідність у трансформації сімейних стосунків; по-друге, дискусії про емансипацію жінок, що проходили у демократичних виданнях; по-третє, початок ліберальних перетворень в Росії; по-четверте, дискримінація жінок в російській спільноті» [17].

Досягненнями цього періоду стали: 1. Журнали «Жіноче діло», «Союз жінок» і «Жіночий вісник» (останній виходив протягом 10-ти років); 2. Організації «Російська жіноча взаємо-благодійна спільнота», Російська ліга рівноправ'я жінок, а також жіноча прогресивна партія; 3. Перший Всеросійський з'їзд жінок 1908 року [17]. Загалом, на початку, фемінізм у Російській імперії був ліберальним, але для Російської спільноти його ідеї не були близькими, тому жінки почали організовувати більш радикальні рухи та навіть ставали терористками (при чому вони були у цій справі досить

«успішними», адже до смертної кари їх засуджували так само, як і чоловіків). Соціалістичний же фемінізм був слабким у своїй теорії, адже він залежав від вирішення інших соціальних, економічних та політичних проблем [17].

У одному із розділів своєї книги про політичну теорію фемінізму В. Брайсон розглядає марксистський фемінізм у Росії 19-20 ст.. Як і в Європі, жінки вимагали права на освіту та гідну заробітну плату, посади, а також право голосу. Переважна більшість феміністок були революціонерками (саме у політичному сенсі), тому оскільки влада намагалася придушувати повстанські рухи, 1908 року було засновано першу в Москві жіночу в'язницю [24]. Як ми вже зазначали, на початку у російському фемінізмі розглядалось питання автономії жінки через повну моральну, сексуальну та інтелектуальну свободу, але наприкінці 19 століття зростала популярність ортодоксального марксизму, тому вже 1900 року Н. Крупська в брошурі закликала до класової боротьби [5, с. 137]. До речі, відомий чоловік пані Крупської – В. Ленін – підтримував ідею створення жінвідділу через специфіку жіночого питання, проведення виховательських бесід із чоловіками і звільнення жінок від побутового рабства, хоча і не ставив вирішення цих проблем на перше місце [5, с. 138]. Його згадки про жіноче питання скоріше були популістським способом притягнути до себе феміністок задля підтримки статусу, але вони ніяк не підтримувалися діями, більше того, для нього проблеми шлюбу та дискримінації жінок не були справді важливими відносно політики; за таке ставлення його критикував Л. Троцький, який вносив жіноче питання у список необхідних змін, хоча він, як і Ленін, теж лишав їх вирішення лише в усному вигляді [5]. Як бачимо, впливові чоловіки хоч і обговорювали проблеми жінок, та все ж таки лишали їх без дій зі свого боку, тому вирішити проблему могли лише феміністки.

Одною із найвпливовіших жінок першої половини 20 століття була О. Коллонтай, яка стала першою комісаркою (тобто головою) міністерства державного піклування. Вона боролася за рівність між жінками та чоловіками, перебудову взаємин між ними, легалізацію абортів і знищення поняття

«незаконного народження», а також за юридичну та економічну незалежність жінок [5, с. 140]. Що цікаво, Г. Єльнікова у своїй статті описує пані Коллонтай такими словами: «Як марксист А. М. Коллонтай виходить із необхідності змінювати світ. Змінювати його, з її точки зору, можна було лише революційним шляхом, руйнуючи та стираючи грані між «приватним» та «публічним», замінюючи традиційну патріархальну родину сім'єю нового типу – вільним шлюбом і новою спільнотою рівноправних людей» [17]. В цілому, бачимо що пані Олександра дійсно змінити традиційне світосприйняття людей, але зважаючи на історію Російської Імперії цю ідею можна сприймати як утопічну, адже такі зміни потребують довгої роботи із психікою людей, які звикли жити у патріархальному суспільстві і так само вчать своїх нащадків слідувати існуючим правилам. О. Коллонтай також у 1920-1921 рр. була головою жінвідділу, в якому жінки мали займатися обговоренням та критикою патріархального світобачення, організацією освітніх кампаній, а також установ, які б були спрямовані на полегшення побутових завдань, які зазвичай виконувалися жінками (тобто ясла, садки, пральні, тощо). Політична участь жінок збільшилась, але згадані у попередньому реченні завдання відійшли на другий план через загальну бідність держави. 1922 року вийшла резолюція щодо заборони фракцій і О. Коллонтай було спрямовано у Норвегію в ролі посла, тобто вона втратила свою владу і вже за 7 років Й. Сталін згорнув жіноче питання у СРСР [5, с. 142].

До жіночого питання повернулись лише наприкінці 60-х рр. 20 ст. у зв'язку із другою хвилею фемінізму у Америці та Європі, при чому радянські феміністки вели суперечки зі своїми зарубіжними колегами [17]. 1981 року у м. Ленінград (нині – Санкт-Петербург, Росія) вийшов перший тираж жіночого журналу «Марія», де було висунуто критику радянської емансипації жінки, але за словами Г. Єльнікової тріумф не відбувся: як влада, так і громадськість не підтримали такий протест [17]. На наш погляд, журнал не стільки був несприйнятий народом, скільки викликав невдоволення у радянської влади, адже у статтях виражався протест наявному режиму і висвітлювалися релігійні

питання. В цілому, можна вважати, що під час існування СРСР фемінізм був в занепаді, адже цей рух вважався буржуазним і суперечив цінностям «радянської людини».

Становище сучасної жінки на теренах України та європейської частини Росії ми опишемо вже у третьому розділі, але забігаючи наперед варто зазначити, що О. Водоп'янова, не зважаючи на розвиток світового фемінізму вважає, що в Росії, наприклад, в 2000-му році гендерні стосунки досі були патріархальні: «Тут жіноча роль – це ідеал жертвності заради чоловіка та сім'ї (Тетяна Ларіна та Наташа Ростова), а чоловічий образ сучасника втілює герой фільму «Москва сльозам не вірить» з його безапеляційним «Запам'ятай, усі рішення в домі буду приймати я на тій підставі, що я – чоловік»» [10]. Можливо, на двохтисячний рік ситуація була б кращою, якби діяльність О. Коллонтай не була зупинена режимом у першій чверті 20 століття.

II.5. Фемінізм в Україні 19-20 століття

Як зазначено в Енциклопедії Історії України, жіночий рух тут з'явився у другій половині 19 століття [4], тобто приблизно у той самий час, що і в Росії. Загалом, українські ідеї були схожими на світові, здебільшого європейські: боротьба за рівноправ'я у політиці, суспільних та кар'єрних можливостях, тощо. Спочатку фемінізм вважався частиною соціалізму, але оскільки режим останнього просто збільшував навантаження на жінку (у тому сенсі, що виникала так звана «друга зміна» – необхідно було як працювати, так і виконувати «хатні обов'язки»), згодом їх все ж таки розділили. Відбулося це завдяки Н. Кобринській, яка також заснувала «Товариство руських женщин» 1884 року у м. Станіслав (нині Івано-Франківськ, Україна) [4]. Окрім цього утворювалися й інші жіночі гуртки й організації, як от Товариство допомоги вищій жіночій освіті (1840, Харків), Жіночий гурток (1884, Київ), Жіноча

група (1901, Київ), а також жіночі клуби на кшталт львівського Клубу русинок (1893 р.) та інших гуртків, які пізніше об'єдналися в Жіночу Групу (голова – К. Малицька, 1909 р.). Українки працювали із Товариством Червоного Хреста і займалися створенням притулків для людей із складними життєвими обставинами [4]. Варто згадати і про Союз Українок, який утворився з Жіночої Групи і мала осередок у Львові та багато філій по містах і кружків по селах. Діяльність Союзу – по суті, продовження справ попередніх утворень, але він мав більш спрямовану і організовану роботу, а також взаємодіяв із міжнародними організаціями і брав участь в конгресах (Рим, Париж, Берлін, Марсель) [7].

Більше того, у енциклопедіях джерелах йдеться про те, що українки займалися також створенням заходів проти терору окупантів на Галичині, а також Голодомору [4; 7]. Як і у всьому Радянському Союзі, в УРСР були жінвідділи. Але, як ми вже зазначали, із утворенням СРСР жіноче питання відійшло на задній план. В Україні жінвідділи так само займалися агітацією, наверненням жінок до комунізму та їх освітою (зادля збільшення робітничої сили на підприємствах), а про вирішення інших питань піклуватися стали менше, тому фемінізм на території України теж перебував у деякому занепаді, як і в Росії. Після розпаду СРСР жіночі організації почали відновлюватися і виникати у рамках інших течій.

РОЗДІЛ III. БОДІПОЗИТИВ ТА ФЕМІНІЗМ ЯК СУБКУЛЬТУРИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЧАСТИНИ РОСІЇ (СУЧАСНІСТЬ)

III.1. Субкультура

Отож, після того, як ми описали передумови виникнення та головні засади таких течій як бодіпозитив та фемінізм, ми хотіли б розглянути їх як субкультури 21 століття і з'ясувати чи є вони такими. Для розуміння подальшої інформації, у цьому підрозділі ми здійснимо спробу пояснити феномен субкультури (тобто виокремити із праць науковців основні тези стосовно теми), а у наступних зробимо аналіз характеристик цих течій, щоб зрозуміти, чи підпадають вони під розглянуті критерії.

У своїй роботі «Методологія дослідження субкультур в соціально-гуманітарних науках (на прикладі молодіжної культури)» група авторів Білоусова М., Мельник Ю, Римська О. та Римський В. розглядають поняття субкультури через призму думок всесвітньо-відомих антропологів, культурологів, психоаналітиків, тощо (на кшталт К. Поппера, Ж. П. Сартра, З. Фрейда, М. Мід та ін.). Наведемо визначення поняття, яке автори дають на початку роботи: «В принципі будь яка культурно специфічна група в своїх культурних особливостях може бути названа субкультурою...Окрім субкультур, які відрізняються від основної культури за будь якими етнічними, лінгвістичними чи конфесійними ознаками, існує безліч субкультур, заснованих на соціальній чи віковій специфіці» [3]. Отож, бачимо, що субкультура може бути заснована на соціальних засадах, тому нею можна вважати ту групу людей, яка розділяє певні ідеї та відокремлюється від загальної культури соціуму, в якому перебуває.

Автори також висвітлюють труднощі, з якими може зіткнутися науковець, що хоче виокремити певне явище як субкультуру. Вони

наголошують на тому, що попри інтуїтивне сприйняття ним певної групи як такої, необхідно досліджувати «живу людину культури» із її самоусвідомленням, поведінкою та зовнішніми обставинами [3]. Висвітлюючи культуру як цілісне поняття, визначену екосистему, науковці зауважують те, що субкультура є певною підсистемою культури. На їх погляд, вона скоріше ідентифікує ставлення людини до панівного режиму, більше того «поняття «субкультура» вміщує у себе різноманіття системних формоутворень в сучасній культурі (...) базових, креативних, маргінальних, деструктивних, анти-системних (контркультурних)» [3] і має потенціал для звершення соціальних перетворень. Таким чином, утворення може базуватися на спільних ідеологічних цінностях групи людей, які виникають через невдоволення панівними морально-етичними принципами, як природня реакція відторгнення. Як бачимо, М. Білоусова, Ю. Мельник, О. Римська та В. Римський хоч і розглядають молодіжну субкультуру, та вже ж таки не розрізняють принципово поняття «субкультура» та «молодіжна субкультура», вони скоріше вважають, що друге є варіацією чи продуктом першого, тому описово не вводять нових понять в друге визначення.

Дослідниця В. Амінова виражає думку із приводу того, що поняття «субкультури» є амбівалентним і все ж таки поділяється на «більш широку» і «більш вузьку» течії, хоча вона і згодна із тим, що ці напрями дійсно пов'язані [2]. Так, її трактування ширшої течії збігається із баченням науковців, яке ми описали вище, а от вузьку течію вона описує так: «Концентрація уваги на субкультурах у вузькому сенсі почалась наприкінці 50-60-х рр. ХХ ст., коли завдяки появі вільного часу та грошей виникли субкультури молоді, пов'язані не стільки із соціальним становищем, скільки зі стилем і засобами самовираження» [2]. Тобто якщо ми хочемо зрозуміти, чи є бодіпозитив та фемінізм субкультурами сьогодення, нам необхідно розглядати не тільки широке значення поняття «субкультура», а і більш вузьке, тобто шукати не тільки спільні ідеї його представниць і представників, а і розглянути зовнішню атрибуцію членів спільноти.

Пані Амінова також пише, що поняття «субкультура» часто плутають із поняттям «контркультура», де різниця полягає у рівні вираження протесту (у другому випадку він набагато помітніший, ніж у першому), хоча контркультурні риси спостерігаються в деяких субкультурах [2]. Однак, зазначає В. Чібісова, субкультуру і контркультуру розрізняють здебільшого російські вчені, а от американські та європейські майже не розділяють ці два поняття, бо для них обох характерний протест [29]. Як ми зрозуміли, представники певної субкультури можуть прагнути змінити суспільство із його ідеями, але їх активізм буде м'якшим, ніж активізм представників контркультури. Контркультура ж, за словами В. Волкової – це протидія загальній культурі [11]. При цьому варто зауважити, що культура не обов'язково має бути чимось умовно позитивним, а контркультура не завжди є негативною.

А. Павлова поділяє субкультуру на чотири концепції. Перша із них – *концепція дієвої репрезентації*, де людина знаходиться у пошуку самоідентифікації [26]. На думку авторки, дуже часто у цій формі виникає конфлікт між змістом певної течії та її репрезентацією. Звідси випливає, що «субкультура, слідуючи такій логіці, розгортається для більшості її представників не як власне культурна форма, а як її «інсценування»...» [26].

Друга концепція – *субкультура як форма опозиційної самоорганізації*, де є протест, який існує протягом обмеженого часу. Якщо ж протест стає перманентним або навпаки розчиняється у рамках групи, з'являється третя концепція – *субкультура як форма дозвілля*. Цей вид є скоріше комерціалізацією ідеології групи, перетворення її на умовно модну течію. Пані Павлова називає ці три концепції «гра», «бунт» та «смерть», і пропонує додати до них четверту – *субкультура як світоглядна структура*.

У цій течії люди об'єднуються за своїм світосприйняттям, їх група має містити певне ядро: «1. Наявність історії, відрефлексованої та зафіксованої на різних носіях; 2. Імена легенди, метафорична та міфологічна складові; 3. Трансляція та маніфестація ідейної основи (брошури, акції, лозунги, події); 4.

Ідентифікаційні категорії – базові принципи, цінності, норми, що відображають зв'язок представників даної субкультури, відображені у свідомості населення;

5. Опора на існуючі філософсько світоглядні концепції (екзистенціалізм, гуманізм, східна і релігійна філософія та ін.)» [26]. Тобто деякі соціальні рухи можна дійсно розглядати у рамках четвертої концепції, про що ми ще згодом пригадаємо.

III.2. Бодіпозитив – субкультура?

У 21 столітті бодіпозитив став дуже актуальною течією в соціальних мережах. До широкого ужитку Інтернету боротьба за право на бажаний для індивіда зовнішній вигляд була менш помітною та масовою, хоча деякі феміністки першої хвилі виступали за зміну модних тенденцій ще у вікторіанській епосі (зادля поліпшення здоров'я жінок вони пропонували робити одяг не таким важким і тісним). Редактори онлайн-журналу «Окей Мандей» (англ. «Okay Monday») у своїй статті про бодіпозитив зазначають, що «В 1967 році Saturday Evening Post опублікували статтю Лью Лодерак за назвою «Товстих має бути більше»» і додають, що за два роки після цього було створено організацію NAAFA [2]. NAAFA – the National Association to Advance Fat Acceptance – це Національна Асоціація Сприяння Прийняттю Повноти заснована 1969 року (м. Нью Йорк, Америка), яка і досі займається нормалізацією повноти у соціумі, виступає проти дискримінації людей за розмірами тіла і допомагає товстим людям здобувати освіту, влаштовуватися на роботу та отримувати якісну медичну допомогу [8]. Ще одна організація, від якої, власне, і пішла назва руху бодіпозитив в цілому – The Body Positive, заснована Конні Собчак та Елізабет Скотт 1996 року. Вони закликають сприймати людські тіла такими, якими вони є насправді та любити себе,

виступають за звільнення людини від нав'язаних суспільством ідеалів краси та проти шкідливих для здоров'я практик «покращення» зовнішності [9].

Як уже було зазначено у першому розділі нашої курсової роботи, бодіпозитив (як і фемінізм) бореться також і за зменшення та зупинку об'єктивації жіночого тіла у мас-медіа. І. Янг у своїй книзі ділиться такими думками щодо цього питання: «Лише картинки та очікування від жінок роблять нас [жінок] асиметрично асоційованими зі статтю, народженням, віком, і плоттю, у нас мало прав голосу для вираження власної точки зору на це швидкоплинне існування або на соціальні стосунки, які нас позиціонують» [39, с. 3]. Дійсно, об'єктивація є одною із глобальних проблем сучасної реклами: жіноче тіло використовують для привернення уваги до продукції, акцентуючи увагу на вторинних статевих ознаках жіночого тіла і відвертих, провокативних фразах. Також реклама в принципі здебільшого зображає людей із ідеальним спортивним тілом та зовнішністю, у фільмах такі люди зазвичай успішні, а ті, хто не відповідають стандартам краси зазвичай експонуються як невдахи або негативні персонажі.

У мережі Інтернет існує велика кількість відео-роликів і жартів, націлених на висміювання повних або не конвенційно-красивих (відносно стандартів сьогодення) людей, більше того, цьому присвячуються окремі спільноти у соціальних мережах. Вірогідно, відчувши потребу дати відповідь на усі перераховані проблеми, багато жінок і чоловіків (особливо молодих) почали викладати фото на свої сторінки в соціальних мережах (на кшталт Інстаграм, Фейсбук, Твіттер, тощо), де видно їхні «недоліки»: складки на животі боках, сліди від акне, зморшки, розтяжки, целюліт, асиметрію обличчя, непоголені частини тіла, тощо. Більше того, вони намагаються привернути увагу до цих речей за допомогою «провокаційних» фраз та яскравих «декорацій» власної зовнішності у вигляді макіяжу, фарбованого волосся під пахвами, на інтимних зонах та ногах, таким чином говорячи «моє тіло – моє діло» (що є одним із лозунгів бодіпозитиву).

Зараз в українському медіа-просторі все більше з'являються бодіпозитивні тенденції. Наприклад, 11 травня 2020 року двоє українських реп-виконавців Альона Альона та Kyivstoner випустили пісню із кліпом «Рятувальний круг», де зображується «тренувальна зала» для набору ваги. При цьому, коли за сюжетом головна героїня раптово схуднула, митці показали засудження її іншими пишними учасниками програми тренувань, таким чином зробивши пародію на дійсність, де повнота вважається неприйнятною і засуджується суспільством.

Існує також програма «Модель XL», як в Росії, так і в Україні. За задумом, вони мають репрезентувати сферу плюс-сайз моделінгу, допомогти пересічним жінкам зрозуміти, що краса – це не тільки звичні моделі «90-60-90», а також побороти комплекси. Звісно, навіть у таких програмах зустрічається упередженість стосовно зовнішності жінок і чіткі вимоги щодо них, проте тут варто дорікати не противникам повноти, а самому модельному бізнесові, де у більшості випадків досить жорстка програма догляду за тілом.

Проте прискіпливість щодо зовнішності у програмі «Модель XL» здається дуже м'якою у порівнянні із телешоу «Зважені та щасливі», де людей виснажують великою кількістю тренувань, жорсткими дієтами, а спортивні наставники періодично висловлюють свою критику у надто жорсткій формі. Звісно, учасники звертаються у програму добровільно, але за 5 місяців на програмі деякі із них позбавляються в середньому 80 кг, у деяких випадках навіть більше. Така репрезентація повноти і спонукання до боротьби із нею з одного боку показує тим, хто все ж таки бажає схуднути, що це можливо, але з іншого боку ніяк не висвітлює той факт, що худнути можна повільно і більш безпечним для здоров'я чином.

Як ми вже зазначали раніше, субкультура – це в певному сенсі повстання. У випадку російсько-українського бодіпозитиву це не революція і не різко агресивні дії, тому статусу контркультури рух, на наш погляд, поки що не набув. Дії активістів та активісток досить м'які і називати їх загрозливими ми не вважаємо доречним. Так, враховуючи те, що у суспільстві все ж таки

наявний культ краси (як ми зрозуміли із першого розділу), бодіпозитив дійсно іде у розріз із ним, тобто він не підпадає під загальне поняття культури, протиставляється їй.

Субкультура бодіпозитиву заснована на ідеях про нормалізацію «неідеального» тіла, що робить її соціальною субкультурою, а не етнічною чи, наприклад, конфесійною. В ідеалі, бодіпозитив можна назвати світоглядною субкультурою, адже у ньому закладено ідеї тілесного комфорту та прийняття себе.

Проте не варто забувати і про тих, хто примкнув до руху лише заради звернення уваги на себе як на особистість, а не на саму течію. Річ у тім, що представниками бодіпозитиву у 21 столітті стають блогери(-ки), які мають певну аудиторію в соціальних мережах і є так званими інфлуенсерами (від англ. *influence* – вплив). Маючи певну кількість читачів, вони звертають увагу на власну персону завдяки провокативним дописам із фотографіями. Звісно, багато блогерів пояснюють що саме має на увазі течія бодіпозитиву і таким чином залишаються у світоглядній субкультурі, але є й ті, хто переслідують мету заробітку на рекламних угодах (адже чим більша кількість активних читачів, тим більше блогер(-ка) може отримати коштів за рекламу). У цьому випадку бодіпозитив втрачає форму світоглядної субкультури і набуває статусу субкультури дозвілля.

Зазвичай представники цієї гілки мають нестандартний стиль одягу, яскраву зовнішність і манеру подачі інформації, поводять себе умовно ексцентрично на публіці та потрапляють у конфліктні ситуації із іншими блогерами. На теренах України та Росії (особливо у просторі соціальних мереж) із ідейного руху бодіпозитив часто перетворюється на модну течію, де кожен може виглядати так, як йому заманеться і активно звертає увагу на свою невідповідність стандартам краси. Такі діячі, як правило, досить часто отримують негативні коментарі від традиціоналістів і навіть стають жертвами кібербулінгу.

Відповідаючи на питання «чи можна вважати український та російський бодіпозитив субкультурою?» ми даємо ствердну відповідь, і хоча рух і розділився на дві принципово різні течії, коріння у них спільне.

III.3. Фемінізм в європейській частині Росії – субкультура?

З'ясувати приналежність фемінізму до ряду субкультур, на наш погляд, буде дещо складніше. По-перше, всередині самого руху існує безліч розгалужень із абсолютно протилежними ідеями; по-друге, ситуація у трьох досліджуваних нами країнах зовсім різна, хоча й має схожі моменти. Почнемо із першого пункту і розглянемо думку про те, чому фемінізм в цілому субкультурою називати не можна. Отож, сам рух, наскільки б не протирічили одне одній думки його підтечій, все ж таки має спільну мету – рівноправ'я між жінками та чоловіками. Враховуючи те, що світ і досі живе у патріархальній системі, фемінізм є контркультурою відносно панівної культури (де чоловік має більше прав). При цьому, якщо роздивлятися фемінізм як окрему культуру всередині загальної культури (а не як суто контркультуру), не кожна течія фемінізму буде субкультурою, більше того, ті рухи, які виступають проти фемінізму будуть контркультурою відносно нього. Протидія фемінізму має назву антифемінізм. Дослідниця К. Страхова на рахунок цього пише: «Антифемінізм докоряє радикальному фемінізму, що той прагне не до усунення нерівності, а до реалізації «безглуздої» ідеї матріархату»; а також авторка зазначає те, що антифемінізм наголошує на подвійних стандартах щодо статевої дискримінації (начебто жінки-феміністки пригнічують чоловіків) [28].

Як ми вже з'ясували раніше, дві найбільші течії фемінізму – це ліберальна та радикальна. Лібералки шукають методи зрівняння прав жінок та чоловіків в умовах існуючої системи (тобто умовно, вони хочуть виростити біархат із патріархату), а радикалки виступають проти патріархальної системи і

прагнуть встановити матріархальну (яка, за своїми наслідками, на їх погляд має урівняти чоловіків та жінок в правах). Російських та українських ліберальних феміністок можна виокремити як субкультуру опозиційної організації хоча б через те, що вони дійсно виступають проти панівної культури. Але контркультурою їх конкретно назвати не можна, бо протести хоч і є, але вони не агресивні та досить м'які.

Радикальні ж феміністки здебільшого мають більш агресивні прояви, з одного боку, їх, так само як і ліберальних, можна назвати субкультурою опозиційної організації, але оскільки їх діяльність більш жорстка, рух перетікає в контркультурний. Так, в Росії, наприклад, існує музичний фем-гурт Pussy Riot і це, мабуть, найяскравіший приклад для ілюстрації фемінізму в Росії. Навколо нього утворилось група послідовниць, згодних із його концепціями (до речі, визначною атрибуцією у даному випадку є носіння кольорових балаклав, але це не робить рух субкультурою дозвілля). Вони борються не тільки за права жінок, а і проти наявної політичної системи, яка їх, звісно, не підтримує.

Після виконання в храмі пісні «Богородиця, Путіна прогони!» (2012 рік), текст якої виражав невдоволення владою, трьох учасниць гурту Pussy Riot засудили на 2 роки ув'язнення по статтям «Хуліганство» та «Образа почуттів вірян», як зазначає Надія Толоконнікова у інтерв'ю [17]. Після перегляду запису суду в нас склалось враження, що жінок засудили не стільки за образу почуттів вірян, скільки за численні протести владі в цілому, адже чіткої та структурованої аргументації із доказами стосовно причин ув'язнення суддя та прокурор не дали [14]. Рух навколо музичного гурту можна назвати скоріше контркультурою, аніж субкультурою, адже виказування думок у такій формі в Росії вважається жорстким повстанням проти системи.

Варто також пригадати рекламну кампанію «НіВЯкіРамки» від фірми спортивного одягу Reebok, концепцію якої для російської аудиторії продумувала фем-активістка Заліна Маршенкулова. Незважаючи на те, що жінка позиціонує себе як ліберальну феміністку, консервативна частина суспільства сприйняла її дії як радикальні, адже текстом реклами стало кілька

лозунгів, із яких найбільш резонансним виявився «Пересідай із голки чоловічого схвалення на чоловіче обличчя». Реклама була активною менше доби, але після миттєвої негативної реакції компанія Reebok деактивувала її та вибачилася перед своїми клієнтами за таку «зневажливу» рекламу. На наш погляд, це була відповідь на об'єктивацію жінок у мас-медіа і думку про те, що жінка є власністю чоловіка.

Окрім ліберальної та радикальної течій в Росії, звісно, існують й інші, проте їх актуальність із соціокультурних причин набагато менша, ніж в Америці та Європі (наприклад, лесбофемінізм чи кольоровий фемінізм), тому розглядати їх «субкультурність» на теренах Росії окремо ми не вважаємо доречним. У будь-якому випадку, вони є субкультурами відносно загальної культури, але контркультурою їх вважати не можна, адже їхня діяльність не така активна, як діяльність радикальних феміністок.

III.4. Фемінізм та антифемінізм в Україні – субкультура?

Для нас фемінізм в сучасній Україні – беззаперечно найцікавіше питання нашої курсової роботи.

Перша організація, яку ми хотіли б висвітлити – Femen. Її активістки проводять акції здебільшого в українських традиційних вінках та обов'язково топлес. Зазвичай, його представниці критикують владу, корупцію, а також події в Україні і світі. У даному випадку, незважаючи на відносно радикальні дії активісток, ми схильні до думки, що Femen все ж таки є субкультурою у вигляді дієвої репрезентації. Обґрунтуємо цю тезу. Справа у тім, що дії учасниць можна трактувати скоріше як епатажні, аніж як дійсно впливові. Так, незважаючи на критику політики з їх боку, складається враження, що у Femen не у всіх випадках є достатня аргументація дій, зате є демонстрація оголених частин тіла, що для українського суспільства і досі є неприйнятною

поведінкою. Наприклад, акція «Немає води в крані – миюсь на майдані» 2010 року ніяким чином не пов'язана із політичними подіями чи жіночим питанням в Україні, але її провели активістки Femen [1]. Так само і з акцією «Хвала переможцям дракона» 2011 року (в оригіналі, до речі, плакат був російською мовою) на підтримку постраждалих від цунамі людей в Японії [5], що, на наш погляд, є не стільки щирою підтримкою жертв, скільки приводом нагадати про своє існування.

Більше того, варто зазначити, що логотип української організації створив російський дизайнер А. Лебедєв. Він неодноразово висловлював сексистські та мізогінні погляди, які суперечать ідеям фемінізму. Тобто, умовно, організація могла замінити логотип на знак непогодження із думками дизайнера, але вирішила цього не робити, чим, на наш погляд, поставила себе під сумнів як феміністичний рух.

Наступна організація, про яку ми згадаємо – це FemSolution, що виникла у 2016 році в стінах Києво-Могилянської Академії. Загалом, вони почали із боротьби проти сексизму у вищих навчальних закладах, а потім поступово почали розширювати сферу діяльності. Говорити про статус субкультури у даному випадку, на наш погляд, ще рано, хоча враховуючи те, що загалом у цьому русі беруть участь студентки та студенти, можна розглядати FemSolution як студентську світоглядну субкультуру.

12 червня 2020 року на двох активісток (FemSolution і Феміністична Майстерня) було здійснено напад із боку громадської організації «Традиція і порядок» [11], яка хоча і не є суто антифеміністичною, проте вже не вперше виступає проти фемінізму в Україні, погрожуючи та нападаючи на активісток. Більше того, організацій зі схожими поглядами на наших теренах існує близько 15.

Із антифеміністичних організацій варто пригадати дві: «Срібло Троянди» та «Сестринство Святої Ольги».

Із першим ми познайомились під час Маршу Жінок 8 березня 2020 року, коли його учасниці прийшли «хоронити» фемінізм і принесли із собою труну.

Ось цитата із допису на офіційній сторінці організації «Срібло Троянди» у соціальній мережі Фейсбук, що характеризує його погляди: «Ми тяжіємо до відродження й актуалізації одвічних міфологічних сюжетів та архетипів ... Наш бунт – це прийняття онтологічного виклику і боротьба з фундаментальною несправедливістю сьогодення. Наша свобода міряється лише надматеріальними категоріями, а не можливістю зробити аборт, оголити власне тіло привселюдно чи наявністю найвищої споживацької спроможності» [6].

Його представниці виступають проти фемінізму, аргументуючи це тим, що у фемінізмі забагато внутрішніх конфліктів та протиріч, а також що тим, що фемінізм прагне не стільки підвищити статус жінки і її «суті», скільки зробити із неї «чоловіка» за характером, тобто маскулінізувати або андрогінізувати її [6]. Більше того, на сторінці під виглядом критики фемінізму простежується його «демонізація» та абсолютна відсутність намагань зрозуміти головні засади течії, лише сумнівні факти стосовно деяких питань. Також варто зауважити на зовнішніх характеристиках учасниць, які для участі в акціях надягають чорні сукні та фарбують губи червоною помадою, зазвичай маючи при собі троянди. Цей рух можна вважати світоглядно-субкультурним, бо дії його представниць не надто радикальні, хоча і помітні.

Друга антифеміністична організація – «Сестринство Княгині Ольги», лідером якої є Олександра Скляр. У інтерв'ю на ютьюб-каналі «Революційне» вона заявляє, що сестринство бореться за фемінність жінки, проти всіх течій фемінізму та емансипації, за повернення традицій і «розквіту» жіночності [16]. Вона заявляє, що її пригнічують ідеї емансипації, дівчина не сприймає ЛГБТК+ спільноту і виступає проти гомосексуалів як проти деструктивної ідеології (яких називає гомосексуалістами, хоча цей термін є застарілим). «Наскільки мені відомо, не всі феміністки підтримують ЛГБТ, як і не всі ЛГБТ підтримують феміністок. Але в принципі, *нам в цьому розбиратись не обов'язково*, тому що це все поєднується так би мовити гендерною ідеологією» зазначає Олександра в інтерв'ю [16]. При цьому, вона заявляє, що гендерна теорія перетворилась на гендерну ідеологію, яку соціологія нав'язує

українському суспільству [16]. Як приклад залучення до «деструктивних» (тобто ЛГБТК+ (та ЛГБТК+ ферндлі), феміністичні організації, тощо) вона наводить викладацьку та студентську спільноту Києво-Могилянської Академії, де начебто нав'язують «європейські цінності» та «гендерну ідеологію» [16]. Ця думка описана Олександром дуже абстрактно, без чіткої аргументації та конкретних прикладів, більше того, в її промові існують деякі протиріччя. Одним із них є право жінки на освіту, адже як заявляє Олександра, воно нав'язане Радянським Союзом, хоча сама дівчина свідомо отримала не тільки освіту бакалавра, а й магістра [9]. Рух «Сестринство Княгині Ольги», на наш погляд, набуває такого ж статусу, як і «Срібло Троянди», тобто він є субкультурою за світоглядом, адже не повністю підпадає під наявну панівну культуру, а також є контркультурним у просторі жіночого руху в Україні в цілому.

На останок варто пригадати інтерв'ю Ольги Фреймут на Новому Каналі, де жінка розповіла про власні «правила справжньої леді» [14]. Серед них були такі пункти, як не їсти на людях і споживати лише «красиву» їжу, ігнорувати природні потреби організму (буцімто справжній леді не личить мерзнути, бути голодною чи стомленою), брехати про самопочуття і приховувати інформацію щодо нього, посилаючись на «анемію, аритмію чи депресію» щоб здаватися «загадковою», тощо.

Пані Фреймут також неодноразово наголошувала на своїй сторінці у соціальній мережі Фейсбук, що вона не є феміністкою і не підтримує цей рух. Більше того, варто нагадати, що протягом одного сезону вона була директоркою «Школи леді» у телешоу «Від пацанки до Панянки» і займалась вихованням її учасниць. В принципі, на даному телешоу у всіх сезонах зустрічається як пропагування феміністичних ідей (на кшталт того, що жінка має будувати кар'єру і бути активною членкинею суспільства), так і антифеміністичних (на зразок того, що жінка має бути покірною чоловікові, загадковою, носити здебільшого підбори, навіть якщо не вважає їх зручними і в

обов'язковому порядку виглядати фемінно), що свідчить про невизначеність позиції організаторів шоу стосовно жіночого питання в Україні.

ВИСНОВКИ

Отже, підсумуємо нашу роботу. У ході дослідження історії світової моди Давнього Єгипту, Античної Греції, середньовічної Європи, Європи 18-19 століття та Америки 20 століття ми з'ясували, що жінки піддавалися різноманітним практикам «покращення» зовнішності, які були шкідливими для їх організму. Серед цих практик – відбілювання шкіри агресивними речовинами, спроби зробити яскравим погляд шляхом застосування отруйної беладони, висвітлювання волосся у різні методи, надмірне схуднення, зміна постави шляхом затягування талії в корсет, тощо. Окрім цього, було встановлено, що у всі часи жінки здебільшого знаходилися під впливом своїх родичів та чоловіків, не мали права вирішувати своє майбутнє та залежали від модних течій, адже мали відповідати стандартам краси, щоб вдало вийти заміж. Більше того, нами зазначено табування теми тілесності, зокрема тих питань, що стосуються жіночої репродуктивної системи та сексуальності. Ми припускаємо, що саме ці передумови спровокували виникнення такого руху як бодіпозитив, який має на меті навчити своїх adeptів любити та сприймати своє тіло таким, яким воно є від природи та звільнитися від стандартів краси.

Ми з'ясували, що перша хвиля фемінізму виникла на початку 18 століття і спершу була ліберальною, при чому його представниці залишалися прихильницями консерватизму. Згодом, із розвитком жіночого руху з'явився і радикальний фемінізм. На наш погляд це сталося через те, що спершу жінки не уявляли свого існування поза патріархатом, але із розвитком руху з'явилися ідеї утворення біархату та матріархату. Друга та третя хвилі фемінізму принесли більшу кількість варіацій внутрішніх напрямів, де почали розглядатися не тільки право на освіту та голосування, а і проблеми дискримінації, орієнтації, екології, расизму, тощо. Під час аналізу феміністичних рухів 20 століття на території європейської частини Росії та України ми виявили, що феміністками

ставали здебільшого революціонерки, прихильниці марксизму та, пізніше, соціалізму. На жаль, прихід до влади Й. Сталіна дещо притупив жіночий рух, і хоча жінки й стали повноцінною робочою силою, здобули право на освіту та працювали у жінвідділах, вони все одно утискалися заборонаю на повноцінну діяльність у рамках кар'єри та явищем «другої зміни».

Для розуміння значення бодіпозитиву та фемінізму у сучасній культурі ми вирішили, що доречним буде розглянути їх як субкультуру та контркультуру сьогодення, тому ввели ці поняття у нашу роботу. У ході аналізу ми виявили, що субкультура – це схоже із контркультурою поняття, яке виражає стан протесту наявній панівній культурі. Більше того, варто додати, що зарубіжні науковці майже не відокремлюють ці два поняття, у той час як російські та українські вчені вважають, що вони виражають різний ступінь протесту (в субкультурі, на їх погляд, він м'якший, ніж у контркультурі). Також ми з'ясували, що існує певна класифікація субкультури, яка презентує чотири концепції (за словами Н. Павленко): концепція дієвої репрезентації, субкультура як форма дозвілля, опозиційна субкультура та світоглядна субкультура. Орієнтуючись на зазначену теорію ми дізналися, що визначати фемінізм в цілому як суб- чи контркультуру не є доцільним рішенням, оскільки всередині течії існує багато розгалужень та протиріч. Так, наприклад, ліберальний фемінізм варто вважати субкультурою, тоді як радикальний є скоріше контркультурою. При чому у окремих випадках та угрупованнях можна простежити усі чотири концепції, запропоновані пані Павленко.

Для ілюстрації зазначених думок ми використали приклади культурних та громадських діячів на території України та європейської частини Росії, розглянули їх діяльність та встановили, що навколо деяких із них дійсно сформувалася контр- та субкультура.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алябьева Л. Как воспитать «организатора совершенного дома и будущую мать крепких и красивых детей»: дискуссии о женщине и спорте в викторианской Англии // НЛО, 2004. № 70 (6). URL: <https://magazines.gorky.media/nlo/2004/6/kak-vospitat-organizatora-sovershennogo-doma-i-budushhuyu-mat-krepyih-i-krasivyh-detej-diskussii-o-zhenshhine-i-sporte-v-viktorianskoj-anglii.html>
2. Аминова В. А. К вопросу о термине “субкультура” // Вестник Московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2013. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-termine-subkultura>
3. Белоусова М. М., Мельник Ю. М., Римская О. Н., Римский В. П. Методология исследования субкультур в социально-гуманитарных науках (на примере молодежной культуры) // Научные ведомости БелГУ. Серия: Философия. Социология. Право. 2009. №8 (63). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-issledovaniya-subkultur-v-sotsialno-gumanitarnyh-naukah-na-primere-molodezhnoy-kultury>
4. Богачевська-Хомяк М., Веселова О. Жіночий рух в Україні // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2005. – Т. 3 : Е – Й. – 672 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Zhinochy_rukh_v_Ukraini
5. Брайсон В. Политическая Теория Феминизма. Пер. с англ. О. Липовской и Т. Липовской. – М.: Идея-Пресс, 2001. – 304 с.
6. Бронте Ш. Джейн Эйр / Шарлотта Бронте. – Київ: КМ Букс, 2009, – 1072 с.
7. Бурачинська Л. Наукове товариство імені Шевченка. Союз Українок // Енциклопедія українознавства: Словникова частина (ЕУ-ІІ) – 1976. – Т. 8. – С. 2985. URL: <http://izbornyk.org.ua/encycl/euui230.htm>

8. Веселов М.И. Феномен субкультур в современном мире // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. 2017. №1 (14). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-subkultur-v-sovremennom-mire>
9. Виляева С. И. Историческое развитие понимания телесной красоты // Аналитика культурологии. 2014. №29. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskoe-razvitie-ponimaniya-telesnoy-krasoty>
10. Водопьянова Е. В. Европейский феминизм: идеи и движение // Современная Европа. 2000. №4 (4). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evropeyskiy-feminizm-idei-i-dvizhenie>
11. Волкова В. В. Субкультура и контркультура в современном обществе // Вестник ВятГУ. 2014. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/subkultura-i-kontrkultura-v-sovremennom-obschestve>
12. Гомілко О. Фемінізм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ, Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України: Абрис, 2002. – 742 с. – 1000 екз.
13. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: избр. ст. / В. И. Даль; совмещ. ред. изд. В. И. Даля и И. А. Бодуэна де Куртенэ; [науч. ред. Л. В. Беловинский]. - М. : ОЛМА Медиа Групп, 2009. - 573 с. URL: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=13322>
14. Заболоцький В. Капіталізм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ, Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України: Абрис, 2002. – 742 с.
15. Заболоцький В. Консерватизм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ, Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України: Абрис, 2002. – 742 с.
16. Заболоцький В. Лібералізм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ, Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України: Абрис, 2002. – 742 с.

17. Ельникова Г. А. Становление и развитие феминизма в России: к истории вопроса // Известия вузов. Северо-Кавказский регион. Серия: Общественные науки. 2003. №S12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-i-razvitiie-feminizma-v-rossii-k-istorii-voprosa>
18. Иващенко Н. И. Женское образование // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890–1907.
19. История Красоты // под ред. Умберто Эко; пер. с ит. А.А. Сабашниковой. – М.: Слово/Slovo, 2007. – 440с.
20. Крыкова И. В. Феминизм: происхождение понятия и его трактования в современной науке // Аналитика культурологии. 2008. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/feminizm-proishozhdenie-ponyatiya-i-ego-traktovaniya-v-sovremennoy-nauke>
21. Крыкова И. В. Феминистское движение «Первой волны»: особенности идеологии и организации // Вестник ТГУ. 2009. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/feministskoe-dvizhenie-pervoy-volny-osobennosti-ideologii-i-organizatsii>
22. Малахова Е. В. Субкультура в культуре: мировоззренческий аспект // Социально-гуманитарные знания. 2015. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/subkultura-v-kulture-mirovozzrencheskiy-aspekt>
23. Муслумова Т. Феминизм: истоки, этапы развития и основные направления // Вестник Шадринского государственного педагогического университета. 2015. №4 (28). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/feminizm-istoki-etapy-razvitiya-i-osnovnyie-napravleniya>
24. Натаров Е. Новинская женская тюрьма. URL: <https://topos.memo.ru/article/475+82>
25. Павленко Н. Феминизм в общественно-политической жизни: история появления и развития // Скиф. 2020. №2 (42). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/feminizm-v-obschestvenno-politicheskoy-zhizni-istoriya-poyavleniya-i-razvitiya>

26. Павлова А. Ю. Субкультура: концептуализация основных понятий // Теория и практика общественного развития. 2012. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/subkultura-kontseptualizatsiya-osnovnyh-ponyatiy>
27. Пеппі Г. Не бійтесь галерей / Пеппі Грейсон; пер. з англ. А.Ящук.– Київ: ArtHuss, 2017.–113 с.
28. Страхова К. А. Проблема равенства полов в конфронтации антифеминизма и феминизма // Вестник ЮУрГУ. Серия: Социально-гуманитарные науки. 2007. №24 (96). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-ravenstva-polov-v-konfrontatsii-antifeminizma-i-feminizma>
29. Чибисова О. В. Изучение субкультур в терминах протеста // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2011. №1 (21). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-subkultur-v-terminah-protesta>
30. Чумаченко Б. М. Вступ до культурології античності. Стародавня Греція : навчальний посібник. - Київ : КМ Академія, 2003. - 100 с.
31. Шуб М. Л., Полякова П. А. Феминизм и антифеминизм: специфика позиционирования в сети Интернет // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. 2014. №41. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/feminizm-i-antifeminizm-spetsifika-pozitsionirovaniya-v-seti-internet>
32. Batchelor, Jennie. "Mary Astell". The Literary Encyclopedia. First published 21 March 2002. URL: <https://www.litencyc.com/php/speople.php?rec=true&UID=168>
33. Clark, Robert. "Bluestockings, The". The Literary Encyclopedia. First published 22 March 2008. URL: <https://www.litencyc.com/php/stopics.php?rec=true&UID=131>
34. Cooper, Charlotte. What's Fat Activism? // University of Limerick Department of Sociology Working Paper Series, September 2008. URL: <http://ulsites.ul.ie/sociology/sites/default/files//Whats%20Fat%20Activism.pdf>
35. Lorber, Judith (November 1997). The Variety of Feminisms and their Contributions to Gender Equality. Informationssystem der Universitat Oldenburg.

36. Nussbaum, Martha C *Philosophy and Public Affairs* Objectification; Fall 1995. URL: <https://www.mit.edu/~shaslang/mprg/nussbaumO.pdf>
37. Pearce JM (2004). "Richard Morton: Origins of Anorexia nervosa". *European Neurology*. 52 (4): 191–192.). URL: <https://europepmc.org/article/med/15539770>
38. *Weighty issues: constructing fatness and thinness as social problems* / Jeffery Sobal and Donna Maurer, editors // p. cm. – (Social problems and issues). Aldine de Gruyter, New York, 1999. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=IHn-D7Q8KwMC&pg=PA8&lpg=PA8&dq=Schwarz,+H.+\(1986\).+Never+Satisfied:+Social+History+of+Diets,+Fantasies+and+Fat.+New+York:+The+Free+Press.&source=bl&ots=80zhO01GgD&sig=ACfU3U2CoU950s671H9TomBjPc1lDRbfCg&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwiC_f3uv7vpAhVp5KYKHXEKDC8Q6AEwAXoECAsQAQ#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=IHn-D7Q8KwMC&pg=PA8&lpg=PA8&dq=Schwarz,+H.+(1986).+Never+Satisfied:+Social+History+of+Diets,+Fantasies+and+Fat.+New+York:+The+Free+Press.&source=bl&ots=80zhO01GgD&sig=ACfU3U2CoU950s671H9TomBjPc1lDRbfCg&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwiC_f3uv7vpAhVp5KYKHXEKDC8Q6AEwAXoECAsQAQ#v=onepage&q&f=false)
39. Young I. *On Female Body Experience. "Throwing Like a Girl" and other essays* / Iris Marion Young. – New York: Oxford University Press, 2005. – 188 c.

ВІДЕОГРАФІЯ

1. Березень 1930 – Вуличні інтерв'ю про Жіночу Моду, НЙ (справжній звук). (March 1930 - Street Interviews on Women's Fashion, NYC (real sound)). *Inter-Pathé II*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iMDWqJmLwP8>
2. Вайнштейн О. Женская телесность и мода (відео-лекція, 23.04.2015). *ПостНаука*: веб-сайт. URL: <https://postnauka.ru/video/47299>
3. Загальна Історія Моді: 1930-ті (The Ultimate Fashion History: The 1930's). *The Ultimate Fashion History*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TCVGN-Ndjg0>
4. Загальна Історія Моді: 1940-ті (The Ultimate Fashion History: The 1940's). *The Ultimate Fashion History*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XHEt1X8dc3A>
5. Загальна Історія Моді: 1960-ті (The Ultimate Fashion History: The 1960's). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y8d13xmIh5s>
6. Загальна Історія Моді: 1970-ті (The Ultimate Fashion History: The 1970's). *The Ultimate Fashion History*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uA7bvNMGhLM>
7. Загальна Історія Моді: 1980-ті (The Ultimate Fashion History: The 1980's). *The Ultimate Fashion History*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8rpXjHe6dRw>
8. Загальна Історія Моді: 1990-ті (The Ultimate Fashion History: The 1990's). *The Ultimate Fashion History*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MOpcTZScYmk&t=593s>
9. Інтерв'ю із дівчиною-антифеміністкою (13.01.2019). *CREDO*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=h-leWVFNGx4&t=678s>
10. История Красоты / под ред. Умберто Эко; пер. с ит. А.А. Сабашниковой. – М.: СЛОВО/SLOVO, 2007. – 440с.

11. Крейдлин Г. Тело в русском языке и культуре (відео-лекція, 29.01.2015). *ПостНаука*: веб-сайт. URL: <https://postnauka.ru/video/40270>
12. Мода 1920-х це не те, що ви думаєте (1920s Fashion Is Not What You Think It Is). *Karolina Zebrowska*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MCxx-ffyEхM>
13. Мода 1950-х це не те, що ви думаєте (1950s Fashion Is Not What You Think It Is). *Karolina Zebrowska*: YouTube-канал. URL: https://www.youtube.com/watch?v=o6F_kHN6lyA
14. Правила настоящей пани от Ольги Фреймут (4.04.2018). *Новий Канал*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TWgFXl29CM0>
15. Суд над #PussyRiot: Реакция на обвинение (30.07.2012). *MasloAnnushki*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XoGSTtgO7CU>
16. Традиційна сім'я чи гомодиктатура? Коментар антифеміністки (31.05.2018). *Революційне*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=njIjdefwwbU>
17. Pussy Riot's Nadya Tolokonnikova Releases 'Read & Riot' | Morning Joe | MSNBC. *MSNBC*: YouTube-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-K1YnwVTgS8>

ДЖЕРЕЛА

1. Акція FEMEN «Немає води в крані – миюсь на Майдані – 3» (15.07.2010). *Українські новини*: веб-сайт. URL: <https://ukranews.com/ua/news/1354-aksiya-femen-nemaye-vody-v-krani-myuus-na-maydani-3>
2. Бодипозитив: с чего начался тренд и что с ним сейчас (5.11.2018). *Okay Monday*: веб-сайт. URL: <https://blog.okaymonday.com/blog/body-positivity>
3. Георгієвська О. Сестринство святої Ольги: фемінізм під прикриттям (13.05.2019). *Нігіліст: Продуктивна Руйнація*: веб-сайт. URL: <https://www.nihilist.li/2019/05/13/sestrinstvo-svyatoi-olgi-feminizm-pid-prikrittyam/>
4. Мацюпа К. FemSolution – феміністична платформа в Могилянці (30.03.2017). *Повага: кампанія проти сексизму*: веб-сайт. URL: <https://povaha.org.ua/femsolution-feministychna-platforma-v-mohylyantsi/>
5. Скакодуб А. Активістки женского движения FEMEN (14.03.2011). *Photo.unian.net*: веб-сайт. URL: <https://photo.unian.net/photo/336264-aktivistki-zhenskogo-dvizheniya-femen>
6. Срібло Троянди. *Facebook*: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/sriblo.troyandy/>
7. 10 запитань про фемінізм із Тамарою Марценюк. *Amnesty International*: веб-сайт. URL: <https://www.amnesty.org.ua/10-zapytan-pro-feminizm-iz-tamaroyu-marczenyuk/>
8. About Us. *NAAFA*: веб-сайт. URL: <https://www.naafaonline.com/dev2/about/index.html>
9. About Us. *The Body Positive*: веб-сайт. URL: <https://thebodypositive.org/about-us/>
10. The Fat-Acceptance Movement By Dan Fletcher (Friday, July 31, 2009). *TIME*: веб-сайт. URL: <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,1913858,00.html>
11. FemSolution. *Facebook*: веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/femsolutionorganisation/?fref=ts>